

MOTERYS IR KARAS IKIMODERNIOSIOSE BALTŲ VISUOMENĖSE

Ričardas Dediala, Manvydas Vitkūnas

ABSTRACT

The role of the women in Prehistoric Baltic societies has so far received relatively little attention. As for the Balts (east Baltic tribes), they have hardly been studied in this respect at all. The paper deals with aspects of warfare involving east Baltic women, fragmentary as they might be, based on archaeological data and written source material. The authors analyse archaeological data, asking if it might help to reveal whether there were any female warriors in ancient Baltic societies (this can be done by analysing grave goods and anthropological features of human remains found in graves). Investigations of female remains sometimes also reveal traces of violent traumas, potentially related to or even directly caused by war. The article also analyses Medieval written sources describing the role of east Baltic women in military conflicts. Although they are very scarce and do not provide clear answers, some rare and unique cases featuring female activity in military society reveal the importance of their role in tribal decision-making.

KEYWORDS: east Baltic tribes; female roles; women in war; violence against women.

ANOTACIJA

Baltijos regiono tyrimuose moterų vaidmuo priešistorinėse visuomenėse iki šiol sulaukė palyginti nedaug dėmesio. Baltų visuomenės (Rytų Baltijos gentys) šiuo klausimu beveik nenagrinėtos. Straipsnyje, remiantis archeologinių tyrimų ir rašytinių šaltinių duomenimis, gilinamasi į fragmentiškus karybos raidos aspektus, susijusius su moterimis baltų visuomenėse. Autoriai vertina archeologinių tyrimų metu surinktus duomenis, keldami klausimą, ar jie gali padėti atskleisti, ar baltų pasaulyje būta moterų karių (tai įmanoma padaryti, analizuojant kapų įkapių kompleksus ir įvertinant palaikų antropologinės analizės tyrimų duomenis). Tariant moterų palaikus, taip pat aptinkama smurtinio pobūdžio sužalojimų, galimai arba tiesiogiai susijusių su kovos veiksmais, pėdsakų. Straipsnyje analizuojami ir viduramžių rašytiniai šaltiniai, pasakojantys apie baltų moterų vaidmenį per karinius susidūrimus. Nors jie labai skurdūs ir neteikiantys aiškių atsakymų, retos ir unikali žinios apie moters veiklą karingoje visuomenėje atskleidžia jų svarbą priimančioms genčiai svarbius sprendimus.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: baltų gentys; moterų vaidmenys; moteris kare; smurtas prieš moteris.

Ričardas Dediala, mgr., doctoral student, Vilnius University, Faculty of History, Universiteto g. 7, LT-01131 Vilnius, Lithuania, E-mail: ricardas.dediala@gmail.com.

Manvydas Vitkūnas, dr., General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania, Global Politics research group, Šilo g. 5A, LT-10322 Vilnius, Lithuania. E-mail: manvydas.vitkunas@gmail.com.

Įvadas

Kalbėti apie moteris kare proistorėje ar viduramžiais baltiškajame pasaulyje nėra lengvas uždavinys. Rašytiniuose šaltiniuose absoliučiai dominuoja „vyriški“ karo siužetai, o archeologinių tyrimų duomenys apie moterų sąsajas su karyba yra labai fragmentiški, kartais ir abejotini. Šiame straipsnyje bandoma atskleisti „moteriškus“ karo siužetus, pasakojančius apie moters vaidmenį į karą orientuotoje visuomenėje.

Remiantis archeologinių ir rašytinių šaltinių duomenimis, straipsnyje bandoma atsakyti į kelis klausimus:

- 1) Kokių su karo ar kitokios smurtinės prievartos aktais susijusių pėdsakų aptinkama archeologinėje medžiagoje skirtingais proistorės laikotarpiais?
- 2) Ar baltų genčių teritorijoje vykdytų kapinynų archeologinių tyrimų metu rastus moterų kapus su ginklais patikimai galima laikyti moterų karių kapais?
- 3) Ar baltų pasaulyje moteriai karo veiksmų metu teko tik aukos ir pasyvios stebėtojos vaidmuo, ar jos pačios dalyvavo kovos veiksmuose, buvo karių pagalbininkės ar netgi ginkluotos karės?
- 4) Ar yra žinoma atvejų, kai karo veiksmų metu moterys elgėsi išskirtinai, ėmėsi iniciatyvos daryti įtaką karo veiksmų eigai, buvo sprendimų priėmėjos?

Lietuviškoje istoriografijoje yra išskirtinai mažai specializuotų darbų, skirtų moterų ir karo santykio tyrimams proistorėje ir viduramžiais. Vienintelis specializuotas straipsnis, parengtas remiantis archeologinių tyrimų duomenimis, yra archeologės Ilonos Vaškevičiūtės ir skirtas moterų kapams su ginklais, atrastiems žiemgalių (kitaip – žemgalių) teritorijoje, aptarti.

Kalbant apie rašytinius šaltinius, moteris kare – taip pat nedažnas istoriografijos tyrimo objektas. Galime kalbėti tik apie dvi rimčiau šią problemą (moteris kare XIII–XIV a.) nagrinėjusias studijas, apimančias mums aktualų Rytų Pabaltijo, ypač baltų arealo, regioną. Tai Rasos Mažeikos studija¹ ir latvių tyrėjos Vijos Stikānės darbas². Nors apskritai moteriškiems siužetams skirtų darbų istoriografijoje nemažai³.

¹ MAŽEIKI, Rasa. "Nowhere was the Fragility of their Sex Apparent": Women Warriors in the Baltic Crusade Chronicles. In *From Clermont to Jerusalem: The Crusades and Crusader Societies 1095–1500*. Ed. Alan V. MURRAY. Turnhout, 1998, pp. 229–248.

² STIKĀNE, Vija. Sievietes karos un militāros konfliktos Livonijā no 13. gadsimta līdz 17. gadsimta sākumam. *Latvijas Universitātes Žurnāls. Vēsture*, 2020, nr. 9/10, 13.–39. lpp.

³ JURGINIS, Juozas. Lietuvių šeima XIII–XIV amžiais. *Iš lietuvių kultūros istorijos*, 1958, t. 1, p. 248–259; LUKSHAITE, Inge. Ob obyčae dvojnogo vykupa za zhenshchinu po litovskomu pravu. *Sovetskaia etnografija*, 1968, t. 2, s. 114–120. Dominuoja darbai, skirti konkrečioms asmenybėms. Pateiksime kelis pavyzdžius: ALIŠAUSKAS, Vytautas. Kulto tradicija lokaliaje religinėje bendrijoje; Birutės atvejis. *Bažnyčios istorijos studijos*, 2012, t. 5, p. 9–24; BARANAUSKIENĖ, Inga. Lietuvos didžioji kunigaikštienė Birutė: legendos ir faktai. *Kultūros barai*, 2013, nr. 4, p. 61–70, 95; nr. 5, p. 82–92, 95; WITKOWSKI, Rafal. Aldona, žmona Kazimierza Lokietkowica, królowa jakiej nie było. In *Scriptura custos memoriae: Prace historyczne*. Red. Danuta ZYDOREK. Poznań, 2001, s. 597–599, 605–607; BARONAS, Darius. Julijona – Lietuvos didžioji

Archeologinių tyrimų duomenys

Senovės moterų – kovotojų, „amazonių“ – vaizdinys yra paplitęs populiariojoje kultūroje, kinematografijoje ir istoriniuose šaltiniuose⁴, kartais lengva ranka implikuojamas netgi toms kultūroms ir civilizacijoms, apie kurių „moteriškuosius“ karybos aspektus netgi neturima arba beveik neturima jokių duomenų. Ar būta moterų kovotojų baltų pasaulyje? Ką apie tai sako archeologinių tyrimų duomenys?

Archeologiškai žmonių dalyvavimą karyboje, likimą kovų metu galima atsekti pagal ginklus, kaip įkapes įdėtus į kapus, pagal kovų vietose aptiktus žmonių palaikus arba jų fragmentus ir pagal smurtinio pobūdžio sužalojimų pėdsakus palaikuose. Jų aptinkama jau akmens amžiaus vidurinio periodo, mezolito laikotarpio, kapuose Žemaitijoje, netoli Varnių (Telšių r.) esančioje Donkalnio vietovėje. Tarp akmens amžiaus kapų, skiriamų mezolito laikotarpiui, ir mezolito bei neolito laikotarpiais datuojamų kapų paminėtini mezolito kapas Nr. 3, kur greta žynio palaidota 25–30 metų amžiaus moteris, kurios momenkaulyje išliko sugijusios buku daiktu padarytos galvos traumos pėdsakų⁵. Neolito 35–40 metų amžiaus moters kape Nr. 6 matyti kairės rankos sugijusio dilbio lūžio, būdingo vadinamosioms „gynybinėms traumoms“, pėdsakai. Taip pat su šiuo kapu siejamas retušuotas titnaginis strėlės antgalis, tiesa, aptiktas jau už kapo kontūro ribos⁶. Visgi nerasta akivaizdžių karinio pobūdžio konfliktų pėdsakų (pavyzdžiui, į palaikus įsmigusių titnaginių strėlių antgalių, kokių aptikta vienalaikiuose Skandinavijos kapinynuose)⁷, todėl, remdamiesi Donkalnio pavyzdžiu, aiškiai galime kalbėti apie seniausius Lietuvos teritorijoje akmens amžių menančius smurto prieš moteris paliudijimus, bet ar jie galėjo būti susiję su ginkluotais konfliktais, – neaišku.

Bronzos ir ankstyvajame geležies amžiuje (nuo 1800 m. pr. Kr. iki Kristaus gimimo) baltų areale vyrauja mirusiųjų deginimo paprotys, o iš degintinių kapų nustatyti, vy-

kunigaikščio Algirdo žmona ir jo vaikų motina. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2019/2. Vilnius, 2019, p. 10; BARANAUSKIENE, Inga. Onos Vytautienės kilmė ir giminė. *Kultūros barai*, 2012, nr. 2, p. 64–74.

⁴ Adomo Brėmeniečio (XI a.) Hamburgo bažnyčios istorijoje (apie 1072–1076 m.) pasakojama apie Baltijos jūros pakrantėse gyvenančias amazones, kurios yra „pačios gražiausios moterys“: ADAMUS Bremensis. *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*. Editio altera. Hannoverae, 1876, Lib. IV, § 19, p. 166–167: „Sunt et aliae in hoc ponto insulae plures, ferocibus barbaris omnes plenas, ideoque fugiuntur a navigantibus. Item circa haec littora Baltici maris ferunt esse Amazonas, quod nunc terra feminarum dicitur. Eas aquae gustu dicunt aliqui concipere. Sunt etiam qui referant, eas fieri praegnantas ab hiis qui praetereunt negotiatoribus, vel ab hiis quos inter se habent captivos, sive ab aliis monstris, quae ibi non rara habentur. Et hoc credimus etiam fide dignius. Cumque pervenerit ad partum, su quid masculini generis est, fiunt cynocephali si quid feminini, speciosissimae mulieres.“ Adomas Brėmenietis savo kronikoje daug dėmesio skiria amazonių išvaizdai, priešpriešindamas jas vaizduojamų vyrų išvaizdai. Amazonės sulaukia dėmesio dėl seksualinio elgesio, esančio visišku krikščioniškų normų antipodu, žr.: KALJUNDI, Linda. *Waiting for the Barbarians: the imagery, dynamics and functions of the Other in Northern German missionary chronicles, 11th–early 13th centuries*. Master's Thesis. Tartu, 2005, pp. 65, 72.

⁵ BUTRIMAS, Adomas. *Donkalnio ir Spigino mezolito–neolito kapinynai: seniausi laidojimo paminklai Lietuvoje*. Vilnius, 2012, p. 55.

⁶ *Ibid.*, p. 169.

⁷ ŠATAVIČIUS, Egidijus. Akmens amžiaus karyba Lietuvoje. *Karo archyvas*, 2004, t. XIX, p. 12.

ras ar moteris jame palaidota, antropologiniais metodais pavyksta išskirtinai retai. Reikia atkreipti dėmesį, kad to meto Europoje susiformuoja pirma kultūra, kurioje moterų dalyvavimas karyboje yra itin akivaizdus. Tai pietiniai baltų kaimynai skitai. Apie į šiaurę nuo Juodosios jūros gyvenusias skitų amazones rašo antikos autoriai. Skitų gyventame stepių areale į šiaurę nuo Juodosios jūros moterų kapai sudaro ketvirtadalį visų kapų su ginklais. Taigi, kas ketvirtas skitų karys buvo moteris! Beveik visos jos ginkluotos lankais, durklais, rečiau ietimis, labai retai – kalavijais. Tai rodo, kad skitų moterys tarnavo lengvojoje kavalerijoje. Ukrainiečių archeologė Jelena Fialko išskiria kelias skitų karių moterų grupes: eilines kariauninkes, vidurinės grandies kovotojas, kilmingas ir turtingas amazones, vades, apsaugininkes. Ginklų randama nuo 16 iki 65 metų amžiaus, bet dažniausiai – jaunų moterų kapuose. Apie pusė skitų kovotojų moterų žuvo arba mirė dėl kitų priežasčių 25–35 metų amžiaus. Skitų moterys karės visuomenėje užėmė vienodą padėtį su vyrais⁸. Labiau feminizuotos nei skitų karinės sistemos senojoje Europoje nebuvo.

Senajame geležies amžiuje (I–IV a.) baltų pasaulyje laidojant kremaciją vėl keičia inhumacija, bet moterų palaikuose akivaizdžių kovinio pobūdžio sužalojimų nematome, o identifikuotos traumos labiau primena buitines. Kalbėdamas konkrečiai apie Kauno pakraštyje tirtą Marvelės kapinyno medžiagą, Rimantas Jankauskas teigia, kad traumos diagnozuotos 15 atvejų. Anot antropologo, „traumų skaičius akivaizdžiai skiriasi pagal lytį: rasta 11 vyrų ir tik 4 moterų griaučių traumos, o vėlesnio laikotarpio bei kituose Lietuvos geležies amžiaus senkapuose traumų pasiskirstymo pagal lytį skirtumai dar ryškesni. Atkūrus traumų susidarymo mechanizmą, galima manyti, kad tik penkios ar šešios buvo neabejotinai smurtinio pobūdžio; vėlesniais laikais tokių sužalojimų buvo gerokai daugiau. Taip tarsi išryškėja gyvenimo būdo skirtumai – galima manyti, kad Marvelės žmonės gyveno ramesnį ir „taikesnį“ gyvenimą; smurtinės traumos labiau primena buitinių konfliktų (konfliktų bendruomenės viduje), o ne kovinių susidūrimų (konfliktų tarp bendruomenių) padarinius“⁹. Šią tendenciją išties galime įžvelgti kone visame baltų areale, ypač lygindami su vėlesniu laikotarpiu, viduriniu geležies amžiumi.

Ginklų moterų kapuose baltiškajame areale senajame geležies amžiuje nėra žinoma. Bet šiuo laikotarpiu atsiranda naujas paprotys – dėti į moterų (kaip ir į vyrų) kapus peilius. Peiliai odinėse makštyse tampa kone neatsiejama abiejų lyčių asmenų įkape, taigi – ir kasdienio kostiumo dalimi.

Vidurinio geležies amžiaus (V–VIII/IX a.) pradžia baltų pasaulyje sutapo su globaliais pokyčiais Europoje, didžiuoju tautų kraustymusi. Jo bangos atsirito ir iki Lietuvos. Šiuo

⁸ FIALKO, Elena. Vooruzhennye zhenshchiny rannego zheleznogo veka v Severnom Prichernomor'e: sotsial'nyi aspekt. *Tyragetia, serie nouă*, 2012, vol. VI [XXI], nr. 1, s. 27–44.

⁹ JANKAUSKAS, Rimantas. Lietuvos priešistorės ir proistorės gyventojų antropologijos duomenys. In *Lietuva iki Mindaugo*. Sud. Eugenijus JOVAIŠA, Adomas BUTRIMAS. Vilnius, 2003, p. 148.

atveju turimas galvoje V a. vykęs hunų įsiveržimas, kurio pėdsakų randama Užnemunėje, taip pat Aukštadvaryje, Vilniuje, Kernavėje ir Plinkaigalyje (Kėdainių r.). Pastarojoje vietovėje rasta dramatiškų klajoklių įsiveržimo pėdsakų. Kape Nr. 336 rasti 45–50 metų amžiaus vyro, 40–45 metų moters ir 10–11 metų mergaitės palaikai. Vyro stubure buvo per pilvą įsmigęs tribriaunis huniškos strėlės antgalis. Nors moters ir mergaitės griaučiuose traumų pėdsakų nerasta, tikėtina, kad jos taip pat žuvo, smurto metu pažeidus tik minkštuosius audinius¹⁰. Kape Nr. 162 palaidotas per 55 metų amžiaus vyras, 25–30 metų moteris, taip pat du 8–9 metų ir 3,5–4 metų amžiaus vaikai. Abiejų suaugusiųjų kaukolės sutrupintos. Be to, moters kairiajame šlaunikaulyje ties jo galvute buvo įsmigęs tribriaunis strėlės antgalis¹¹. Šiuo atveju vyrai ir moterys, suaugusieji ir vaikai yra iš visiškai svetimo, tolimo krašto įsiveržusių karių klajoklių aukos.

Ginklų vidurinio geležies amžiaus baltų kapuose gausu, bet jų nerandama moterų kapuose. Vienintelis labiau savignai tinkamas darbo įrankis ir tam tikra prasme ginklas – peilis. Kartais tyrinėtojai bando griežtai nubrėžti ribą (pavyzdžiui, nurodyti geležtės ilgį, iki kurio peilis yra buitinis ir nuo kurio – kovinis)¹². Manome, kad bandymas centimetrais apibrėžti, koks peilis yra tinkamas arba netinkamas kovai ir tuo labiau savignai, yra ganėtinai spekuliatyvus ir neatitinka istorinių realiųjų. Istoriografijoje ši problema jau yra aptarta¹³.

Vėlyvajame geležies amžiuje (IX/X–XIII a.) tendencijos išlieka labai panašios. Tikrų ginklų, be peilių, moterų kapuose nerandama, bet visgi atsiranda tam tikrų išimčių. Jos pastebėtos žiemgalių genties teritorijoje. Žiemgaliai ir daugelis sėlių bei latgalių, skirtingai nei kitos baltų gentys, viduriniame ir vėlyvajame geležies amžiais neperėjo prie mirusiųjų deginimo (o daug kur būta biritualizmo), todėl čia lengviau išskirti vyrų ir moterų kapus.

Ilona Vaškevičiūtė yra paskelbusi straipsnį „Ginklai žiemgalių moterų kapuose“, ir tai yra vienintelė specializuota tokio pobūdžio publikacija apie baltiškąjį arealą¹⁴. Tyrėja nurodo, kad žiemgalių genčių sandūroje su žemaičių ir kuršių žemėmis, Pavirvytės-Gudų kapinyne (Mažeikių r.), XI a. datuojamame kape Nr. 6, rasti apie 50 metų amžiaus moters palaikai. Kape greta kitų gausių įkapių įdėtas ietigalis (ginklo dalis) ir geriamasis ragas (aukštą asmens statusą bendruomenėje liudijanti įkapė). Tai daro šį kapą išties esant išskirtinį. Išskirtinis ir ginklo dėjimas į kapą: čia ietigalis rastas prie kairiojo moters šono, smagaliu nukreiptas link kojūgalio, tuo tarpu vyrų kapuose

¹⁰ KAZAKEVIČIUS, Vytautas. *Plinkaigalio kapinynas* (Lietuvos archeologija, t. 10). Vilnius, 1993, p. 167.

¹¹ *Ibid.*, p. 153.

¹² KAZAKEVIČIUS, Vytautas. *Geležies amžiaus baltų genčių ginkluotė*. Habilitacinio darbo santrauka. Vilnius, 1998, p. 34–35.

¹³ VITKŪNAS, Manvydas. Baltų karybos viduriniame geležies amžiuje (V–VIII a.) bruožai. *Karo archyvas*, 2012, t. XXVII, p. 21–24; VITKŪNAS, Manvydas. Baltų karybos vėlyvajame geležies amžiuje (IX a. – XIII a. pr.) bruožai. *Karo archyvas*, 2013, t. XXVIII, p. 20–21.

¹⁴ VAŠKEVIČIŪTĖ, Ilona. Ginklai žiemgalių moterų kapuose. *Žiemgala*, 2006, nr. 2, p. 12–17.

ietys dėtos prie vieno ar kito šono, ietigaliais ties galvūgaliu. Kas lėmė tokį išskirtinį laidojimą, sunku pasakyti. Moteriai į kapą šiuo atveju įdėtas ne visas ginklas – ietis, bet tik ietigalis (be koto), ir tai aiškiai skiria šį kapą nuo vyriškų kapų su ginklais, todėl vargu ar galime šį kapą laikyti tikru kario kapu. Galbūt ši moteris turėjo kažkokių nuopelnų karybai, narsiai pasirodė ginantis nuo priešų. Kita prielaida – galbūt tai įkapė, kurią moteris turėjo perduoti savo vyrui anapusiniame pasaulyje.

Keturiuose Pavirvytės-Gudų kapinyno kapuose (Nr. 9, 25, 135 ir 138) rasta peilių labai puošniose, žalvariu inkrustuotose odinėse makštyse, labai panašių į vyrų kapuose randamus kovinius peilius. Šių peilių ilgis – apie 20 cm. Visi kapai labai turtingi, o vienas jaunos moters (tikslus amžius nenustatytas) kapas (Nr. 135) itin išsiskiria. Jis vadinamas „liejikės kapu“, mat jame rasta akmeninių liejimo formelių, taip pat greta moteriškų papuošalų – ir masyvi vyriška apyranė¹⁵. Šiuo atveju gana akivaizdus moters emancipacijos pavyzdys: moteris užsiima vyrišku laikomu metalurgijos amatu, nešioja kovinį peilį ir dėvi vyrišką apyranę.

Koviniaus laikomų peilių puošniose makštyse randama ir moterų kapuose kai kuriuose kuršiškuose kapinynuose (pvz., Palangoje)¹⁶, taip pat latgalių žemėse. Atkreiptinas dėmesys, kad panašių peilių dažnai randama ugrosuomių genčių moterų kapuose, ypač jie įprasti estėms¹⁷.

Norėtume atkreipti dėmesį, kad bandant identifikuoti moterų kapus su ginklais, reikia nepamiršti ir lyties nustatymo netikslumo antropologinių tyrimų metu galimybes.

Kodėl santykinai tiek mažai tėra identifikuota moterų kapų su ginklais (nes visgi matome, kad bent jau Žiemgaloje jų būta)? Pirmiausia, išplitus kremacijos papročiu, daugelio baltų genčių žmonių kapų priklausomybė vienos ar kitos lyties asmeniui nustatoma ne pagal palaikus, bet pagal įkapes. Jei randamas kapas su ginklais ir jame nėra aiškiai moteriškų įkapių, *a priori* kapas laikomas vyrišku. Kitas reikalas, jei kapas griautinis, kaulai gerai išlikę ir yra patikimo antropologinio tyrimo galimybė. Todėl tikėtina, kad ir kitose baltų gentyse būta bent jau pavienių moterų palaidojimų su ginklais, bet ne visada gebama juos identifikuoti. Šiaip ar taip akivaizdu, kad moterų kapai su ginklais yra išimtis. Tai galima pasakyti vėlgi remiantis žiemgalių genties pavyzdžiu. Jų žemėse ištirta ištis daug kapų, jie griautiniai, bet vos keliuose moterų kapuose rasta ginklų ir nė viename moters kape nerasta daugiau nei vienas ginklas, kas leistų kalbėti apie tikrą moterį karę. Ar galime įžvelgti moters karės etosą baltų visuomenėje? Turimi archeologinių tyrimų duomenys neleidžia kelti tokios drąsios prielaidos.

¹⁵ VAŠKEVIČIŪTĖ, Ilona; CHOLODINSKIENĖ, Adelė. *Pavirvytės kapinynas (X–XIII amžiai)*. Vilnius, 2008, p. 39–40, 46, 69–71.

¹⁶ VOLKAITĖ-KULIKAUSKIENĖ, Regina. Ginklai. In *Lietuvių materialinė kultūra IX–XIII a.* T. 2. Red. Regina VOLKAITĖ-KULIKAUSKIENĖ. Vilnius, 1982, p. 38.

¹⁷ VAŠKEVIČIŪTĖ, I. Op. cit., p. 15.

Kokia situacija susiklostė vienalaikėse vikingų visuomenėse? Nors šiuolaikinių genderinės savimonės tendencijų nuspalvintuose filmuose apie vikingus matome nemažai moterų karių, tikrovėje vikingų pasaulyje tai taip pat nebuvo tendencija, o veikiau pavieniai atvejai. Vienas ryškiausių pavyzdžių – Švedijoje, garsiam vikingų prekybiniame centre Birkoje, rastas moters kapas su dviem žirgais, balnakilpėmis, kalaviju, kirviu, ietimi, skydu, strėlėmis ir stalo žaidimo komplektu¹⁸. Danijoje, Norvegijoje, Švedijoje randama moterų kapų su ginklais¹⁹, o skandinavų sagose²⁰ bei XII–XIII a. autoriaus Sakso Gramatiko veikale „Gesta Danorum“²¹ yra žinių apie moteris kovotojas. Skandinavijos archeologiniai ir rašytiniai šaltiniai, skirtingai nei baltų pasaulyje, leidžia kalbėti apie profesionalias moteris kares. Tai galėjo lemti dar didesnė nei baltų vikingų visuomenės militarizacija.

Viduramžiais etninėse baltų žemėse gyvavo paprotys, neišnykęs net ir po krikšto ir išlikęs iki XVI a., į moterų, kaip ir į vyrų, kapus dėti peilius. Tai universalus buitines įrankis ir prireikus ginklas, bent jau savigynai, ir tai nebūtinai turi būti masyvus, tikras kovos peilis. Jokių tikrų ginklų moterų kapuose nėra rasta. Galbūt įdomi detalė būtų XIV a. antrąja puse – XVI a. pradžia datuojamame Jurgionių kapinyne (Trakų r.) tyrimų metu dviejuose kapuose (vyro ir moters) po sėdmenimis arba tarp kelių rasti padėti arklių dantys. Veikiausiai tai raitelio simbolis. Moteriai skiriamame kape, be arklio danties, rasta ir moteriškų įkapių – auskaras, peilis, keramikos šukių, ir vyriška įkapė – skiltuvas²².

Istorinių šaltinių duomenys

Karo sferoje, šaltinių duomenimis, moteris dažniausiai yra auka, belaisvė. XIII a., krikščionių akimis žiūrint, moters padėtis buvo beteisė, o jų svarba pasireiškėdavo giminės pratęsimo ir ūkio priežiūros atžvilgiu²³, todėl karas savaime iškrenta iš moters veikimo lauko. Visgi galime moterį matyti „didžiojoje politikoje“ per diplomatiją – dukrų ištekimimas leisdavo megzti vietiniams kilmingiesiems ar valdovams politinius ryšius, lemian-

¹⁸ PRICE, Neil; HEDENSTIERNA-JONSON, Charlotte; ZACHRISSON, Torun; KJELLSTRÖM, Anna; STORÅ, Jan; KRZEWIŃSKA, Maja; GÜNTHER, Torsten; SOBRADO, Verónica; JAKOBSSON, Mattias; GÖTHERSTRÖM, Anders. Viking warrior women? Reassessing Birka chamber grave Bj.581. *Antiquity*, 2019, vol. 93, no. 367, pp. 181–198.

¹⁹ GARDEŁA, Leszek. ‘Warrior-women’ in Viking age Scandinavia? A preliminary archaeological study. *Analecta archaeologica ressoviensia*, 2013, vol. 8: *Funerary archaeology*, pp. 273–314; STYLEGAR, Frans-Arne. The Kaupang Cemeteries Revisited. In *Kaupang in Skiringssal* (Kaupang Excavation Project Publication Series, vol. 1; Norske Oldfunn, XXII). Ed. by Dagfinn SKRE. Oslo, 2007, pp. 65–126.

²⁰ Pavyzdžiui: *Saga o Volsungakh*. Pervod, predislovie i primechaniia Boris IARKHO. Moskva, Leningrad, 1934, s. 160.

²¹ SAKSON Grammatik. *Deianiia Danov*. T. 1. Red. Igor’ NASTENKO. Moskva, 2017, s. 323.

²² VITKŪNAS, Manvydas. Raitelių atributai iš XIV a. pabaigos – XVI a. pradžios Jurgionių kapinyne. *Lituanistica*, 2020, t. 66, nr. 4 (122), p. 270.

²³ BARONAS, D. Op. cit., p. 9–10.

čius konfliktų eigą. Vija Stikāne pažymi, kad tik XV a. karų aprašymuose padaugėja pasakojimų apie įvairias konfliktų aplinkybes, tarp jų ir apie karių smurtą prieš moteris²⁴, o iki to laikotarpio šaltiniai itin fragmentiški, tačiau, kaip teigia istorikė, Livonijos teisėje matoma netiesioginių nuorodų į griežtesnes bausmes už smurtą prieš moteris. Greičiausiai būtent iš paprotinės teisės baltų visuomenėje buvo kilusi nuostata, pagal kurią už moters nužudymą, sumušimą ar įžeidimą būdavo reikalaujama dvigubai didesnės kompensacijos, tad teisė šiuo atveju išskėlė moters svarbą visuomenėje.

Moterų dalyvavimą kare, remiantis konkrečiais pavyzdžiais, galima skirstyti į tris pagrindines kategorijas: 1) aukos; 2) dvasinio palaikymo organizatorės; 3) tiesioginis dalyvavimas „spec. operacijose“ (informacinis karas, pabėgimų organizavimas). Rašytinių šaltinių duomenimis, konflikto (-ų) metu moteris dažnai matoma kaip karo grobis, nes dažniausiai į belaisvius buvo imamos moterys ir vaikai²⁵. Jie neretai tarnavo vieno ar kito kilmingojo dvare, o nuo XIV a. vid. jais pradėta apgyvendinti nekolonizuotas žemes²⁶. Kalbant apie moters, kaip karės, įvaizdį, svarbu suprasti kelis aspektus. Moteris istoriniuose šaltiniuose retai kada pavaizduota kaip sprendimo priėmėja, ypač kai klausimas yra susijęs su karu, išskyrus gana unikalius atvejus, pavyzdžiui, Onos Vytautienės organizuotas Vytauto pabėgimo iš Krėvos pilies epizodas²⁷ ar tos pačios Onos Vytautienės ir Vytauto elgesys 1392 m. kivirčo tarp anglų ir vokiečių žygio į Lietuvą metu, kai jiems teko imtis iniciatyvos ir malšinti kilusį ginčą²⁸. Ryškesnis moters vaidmuo pastebimas daugiausia valdovų (galingųjų) aplinkoje (Plikienė, Morta, Julijona, Ona Vytautienė ir pan.), tačiau tai dažniau išskirtiniai atvejai.

Rytų Baltijos regiono rašytiniuose šaltiniuose, kalbančiuose apie karinių vienuolių ordinų kovas su vietiniais gyventojais, labai retai rasime individualių drąsių moters savybių ar veiksmų aprašymų. Atvirksčiai, besikaunanti moteris yra velnio ar dievo įrankis, ir šis veiksmas trumpalaikis, išaugantis iš jos bejėgystės. Šaltiniuose, kaip minėta, moteris dažniausiai matome kaip grobio šaltinį arba užpuolimo metu žuvusių grupę žmonių. Lotyniškuose šaltiniuose matomas ryškus topas – kovos akimirka visi privalo būti *virile*, arba karingi, todėl ir moteris gali būti tokia, t. y. *viriliter*. Istorikės Rasos Mažeikos paži-

²⁴ STIKĀNE, V. Op. cit., 19. lpp.; BARONAS, D. Op. cit., p. 10.

²⁵ XIV a. Vokiečių ordino kronikininkai dažnai mini lietuvių didikų šeimynas, kurios nukentėdavo nuo užpuolimų, antai įdomus 1377 m. atvejis, kai vieno didiko Kantalgio žmona su sūnumis ir visa šeimyna buvo sučiupta. Kantalgui teko pažadėti paklusti krikščionybei, kad galėtų pamatyti savo artimuosius: HERMANNUS de Wartberge. *Chronicon Livoniae*. In *Scriptores rerum prussicarum*. Bd. 2. Hrsg. von Theodor HIRSCH, Max TÖPPEN, Ernst STREHLKE. Leipzig, 1863, S. 113.

²⁶ NIKŽENTAITIS, Alvydas. Belaisviai Lietuvoje ir Vokiečių ordino valstybėje (1283–1409 m.). In *Lietuvos valstybė XII–XVIII a.* Red. Zigmantas KIAUPA. Vilnius, 1997, p. 510.

²⁷ VYGANDAS Marburgietis. *Naujoji Prūsijos kronika*. Red. Kęstutis GUDMANTAS. Vilnius, 1999, p. 246 (Kasparas Schützas, „Prūsijos istorija“).

²⁸ Ibid., p. 201: „O jie kivirčijosi dėl Švento Jurgio vėliavos, kurią nuo seno buvo paprotys patikėti vienam iš vokiečių, nors tam daug kas priešinosi. Ir patikėjo ją ponui Rupertui iš Šokendorfo. Taip pat iš anglų pusės vėliavėlę išskleidė kilmingas ponas Persis. Vokiečiai stengiasi sukliudyti, ir kilo vaidas, kol Vytautas su savo žmona nuramina, ir liovėsi skaldytis į partijas.“

mėta, kad lytis kronikininkams yra įdomi tik dėl teksto pagražinimo²⁹. Pažvelgus į Petro Dusburgiečio ar Henriko Latvio kronikose pasakojamus moterų kovų epizodus, dažniausiai jie turi aiškų religinį pagrindą. Moralinės glosos, anekdotiškai vaizduojančios vidines baltų kovas, kuriose moteris šiek tiek sėkmingai priešinasi, rašomos su tikslu pajuokti baltų karius. Implikacijų, kad mirtis nuo moters rankų yra gėdinga, pasitaiko šaltiniuose, siekiant parodyti religinį klaidingumą. Štai 1311 m. po Voplaukio mūšio, kurio visas tekstas³⁰ tarsi skaitytoją ruošų pagonių fiasko, į nelaisvę paimtos moterys „užmiršo savo lyties trapumą ir staiga užpuolė lietuvius, kurie jas visai neseniai saugojo“³¹. Nuo šios vietos, anot Petro Dusburgiečio kronikos tyrėjų, prasideda nuolatinės nuorodos į Senąjį Testamentą. Gana trumpame kronikos mūšio aprašyme fiksuojami net aštuoni trumpesni ar ilgesni sakiniai arba jų dalys³², kurių trys paimti iš Makabėjų knygu, t. y. bibliniai siužetai. Pastarojo (Judo *Makabėjaus ir jo sekėjų*) įvaizdis Vokiečių ordino veikloje buvo svarbiausias pavyzdys, todėl tai yra populiariausias Petro Dusburgiečio kronikoje naudojamas kovotojų ir kankinių įvaizdis, leidžiantis pateisinti karą³³. Arba kituose epizoduose moteris yra Dievo valios įrankis, kuris skirtas smogti kitatikiams. Taip pat regime suaktualintą Švenčiausiosios Mergelės Marijos (kovotojos) vaizdinį, kuris Vokiečių ordine tapo „karo deive“, tačiau jos vaidmuo labiau padėti, o ne kariauti. Nepamirškime egzistuojančios garbingos Mergelės Marijos vėliavos. Juk Mergelė Marija viduramžių pasakojimuose turi gailėstingumo galią virš įvairių nuodėmingųjų ir pagonių. Petro Dusburgiečio, Mikalojaus Jerošiniečio kronikose ji kartais padeda pagonims, kuriems ji pasirodo. Nors, pavyzdžiui, Henriko Latvio kronikoje Mergelė Marija yra keršytoja – *crudelem vinditricem* Ordino priešams.

Rytų Baltijos regiono kronikininkams moteris žemėje ar danguje nebuvo atskirta nuo dalyvavimo mūšyje, Viešpats ar velnias jai suteikdavo galių reikiamą momentą. Iš tiesų Baltijos regiono kronikose pasitaiko ne vienas pavyzdys, kai iškeliamas moters vaidmuo,

²⁹ MAŽEIKI, R. Op. cit.

³⁰ PETRUS de Dusburg. *Chronicon terrae Prussiae*. In *Scriptores rerum prussicarum*. Bd. 2. Hrsg. von Theodor HIRSCH, Max TÖPPEN, Ernst STREHLKE. Leipzig, 1861, S. 177: „[...] de caelo victoriam [...]“ (Plg. 1 Macc. 5, 34; 8, 4).

³¹ PETRAS Dusburgietis. *Prūsijos žemės kronika*. Parengė Romas BATŪRA. Vilnius, 1985, p. 258; PETRUS de Dusburg. Op. cit. [1861], S. 176–177: „Mulieres etiam christiane, que capte ibi fuerant, dum vidissent sibi de celo victoriam venisse, immemores fragilitatis sexus sui irruentes repente in Lethwinos, qui eas custodiebant modo, quo poterant, occiderunt.“

³² PETRUS de Dusburgk. *Chronica Terrae Prussiae* (Monumenta Poloniae historica. Nova series. Pomniki dziejowe Polski, ser. II, 13). Wyd. Jarosław WENTA, Sławomir WYSZOMIRSKI. Kraków, 2007, s. 242; PIOTR z Dusburga. *Kronika Ziemi Pruskiej*. Oprac. Jarosław WENTA, Sławomir WYSZOMIRSKI. Toruń, 2011, s. 212–213. Išskiriami šie Petro Dusburgiečio bibliniai epizodai iš Voplaukio mūšio aprašymo (cituojama iš lietuviško šaltinio leidimo): „[...] ir pradėjo įžūliai girtis [...]“ (Plg. 2. Macc. 11, 4; 13, 4); „[...] rodėsi, jog turėdamos galingą kariuomenę [...]“ (Plg. Iudith 1, 4); „[...] jis nė nepagalvojo apie Dievo galybę [...]“ (Plg. 2 Macc. 11, 4) „[...] Kur jūsų Dievas [...]“ (Plg. Iudith 7, 21; Ps. 78, 10); „[...] juos pagavo tokia baimė [...]“ (Plg. Exod. 15, 16); „[...] taip jiems sukruop širdys [...]“ (Plg. Isai. 21, 4) „[...] juos tiesiog kapote iškapoj [...]“ (Plg. Cor 15, 52); „[...] matydamos joms iš dangaus siunčiamą pergale [...]“ (Plg. 1 Macc. 5, 34; 8, 4).

³³ NIELSEN, Torben Kjersgaard. Providential History in the Chronicles of the Baltic Crusades. In *The Uses of the Bible in Crusader Sources*. Ed. by Elizabeth LAPINA, Nicholas MORTON. Leiden, 2017, pp. 392 (note 117), 398.

nors sunku atskirti, kurie atvejai yra tik bibliniai (bendraprasme religiniai) motyvai, o kurie realūs. Antai nėra pagrindo abejoti, kad 1210 m. moterys (vokietės) dalyvavo kolektyvinėje gynyboje nuo užpuolusių kuršių³⁴, tačiau štai 1343 m., Hermano Vartbergiečio liudijimu, Revelio (Talino) diecezijoje atsimetė naujakrikštai, kurie surengė žudynes, o Padės vienuolyne nužudė 28 vienuolius, tačiau net tuos, kurių pagailėjo vyrai, dar žiauriau nužudė įtūžusios moterys (lot. *furiose mulieres*)³⁵. Greičiausiai krikščioniškojo paribio zonos kovos situacija turėjo įtakos tradiciniam moters įvaizdžiui, aktualizavusiam jos ne tik kaip silpnos ir nekaltos būtybės vaizdinį, bet atvirksčiai, karingos, jokiū būdu ne neutralios dalyvės įvaizdį. Kita vertus, tai buvo kronikininkų siekis akcentuoti pagonių laukiniškumą, pabrėžti jų negailestingumą³⁶, kaip kad matome 1343 m. pavyzdyje. R. Mažeikos teigimu, toks moters vaizdavimas turėjo iš dalies atspindėti realią įtemptą gyvenimo situaciją³⁷. Nors taip pat įdomus dar vienas pavyzdys, rodantis, kad į moterį nebuvo žiūrima kaip į pavojų keliantį žmogų. Antai 1290 m. Kolainių pilėnai sugalvojo operaciją, kai vienas lietuvis, vardu Nodamas, mokėjęs lenkų kalbą, buvo perrengtas moteriškai rūbais ir ant Nemuno kranto šaukėsi praplaukiančių Ordino brolių, kuriuos priplaukusius su pagalbininkais užpuolė ir visus išžudė³⁸.

Kita problema yra žynės klausimas, jos vaidmuo, kai reikia savalaikio ryžtingo sprendimo. Štai kad ir ginčytinas 1336 m. Pilėnų atvejis³⁹ ar Petro Dusburgiečio kronikoje esantis pasakojimas apie galindų moterų veiksmus bei Henriko Latvio epizodą (tarp 1204–1205 m.), kai penkiasdešimt moterų, sužinojusios, jog jų vyrai žuvo, pasikorė, norėdamos kartu su jais būti aname pasaulyje. Henrikas Latvis mini epizodą, pabrėždamas pagonių moterų ryžtą, netekus savo vyrų, kai 1205 m. po vyrų žūties pasikorė penkiasdešimt moterų⁴⁰, kurios taip pasielgė, manytina, dėl būsimo vargo, nes moteris baltų visuomenėje, kaip tegiama istoriografijoje, buvo išlaikytinė ir be vyrų paramos sunkiai galėjo išgyventi⁴¹.

³⁴ STIKĀNE, V. Op. cit., 18. lpp.; *Heinrici Chronicon Livoniae* (Scriptores rerum Germanicarum, 31). Ed. Leonid ARBUSOW, Albertus BAUER. Editio altera. Hannoverae, 1955, p. 79: „*Cives autem et fratres milicie et ballistarii, essent licet pauci, cum clericis et mulieribus omnes ad arma confugiunt, sonitu cum pane, que tantumundo tempore belli pulsabatur, populim convocant et exeuentes obviam inimicis in littore Dune plures es eis balistis vulnerant.*“

³⁵ HERMANNUS de Wartberge. Op. cit., S. 71: „*Domos at aedificia eorum concrematunt, exlesias combusserunt: monasterium Pades quoque, monarchos XXVIII diversis suppliciis mactarunt, abbate cum paucis eadente. Et quibus viri pepercerunt, illos furiose mulieres atrocius peremerunt.*“

³⁶ STIKĀNE, V. Op. cit., 25. lpp.

³⁷ MAŽEIKA, R. Op. cit., p. 248.

³⁸ PETRAS Dusburgietis. Op. cit., p. 222.

³⁹ Daugiau žr.: BARONAS, Darius; MAČIULIS, Dangiras. *Pilėnai ir Margiris: istorija ir legenda*. Vilnius, 2010, p. 23–122.

⁴⁰ *Heinrici Chronicon Livoniae...*, p. 28; *Mindaugo knyga: istorijos šaltiniai apie Lietuvos karalių*. Ats. red. Artūras DUBONIS. Vilnius, 2005, p. 96: „*Vienas kunigas, vardu Johannas, kuris tada buvo Lietuvoje nelaisvėje, pasakojo, kad viename kaime po vyrų žūties pasikorė penkiasdešimt moterų. Suprantama, jos tikėjosi veikiai gyvensiančios su jais kitame gyvenime.*“

⁴¹ NIKŽENTAITIS, Alvydas. *Nuo Daumanto iki Gedimino: Ikkrikščioniškos Lietuvos visuomenės broožai* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, t. 5). Klaipėda, 1996, p. 27. A. Nikžentaitis šią mintį grindžia kita Petro Dusburgiečio žinute, nusakančia prūsų papročius, gyvenseną: PETRAS Dusburgietis. Op. cit., p. 89:

Pasakojimas apie šiurpų Pilėnų gynėjų išsižudymą padeda geriau suprasti, kaip baltai įsivaizdavo pomirtinį gyvenimą. Senutė, kuri kirviu nukovė šimtą pilėnų, o vėliau ir pati tuo pačiu kirviu susiskaldė galvą, tikriausiai buvo žynė, kulto apeigų – aukojimų – atlikėja⁴². Norberto Vėliaus manymu, jos kirvis buvo apeiginis, nes sunku patikėti, kad senutė būtų naudojusi vyrų kovos kirvį⁴³. Tai, žinoma, tik prielaida.

Pilėnų pasakojimas susijęs su moterų žynių įtaka visuomenei. Senutę žynę, kurios klausė galindai, mini ir Petras Dusburgietis, pasakojantis epizodą apie keistą įvykį, primenantį mitą apie genties išnykimą, tačiau jis mums įdomus tuo, kad jame atskleidžia svarbus moters vaidmuo kritiniu momentu. Kai galindai sumanė išžudyti gimusias mergaites dėl jų neproporcingo skaičiaus ir išaiškino jų slėpimą, galindai nusprendė nupjaustyti moterims krūtis, todėl moterys paprašė žynės [viešpatės (*ad dominam*)], kurios klausė vyrai ir visi kiti, nes laikė šventąja, ir ji savo ruožtu liepė vyrams eiti į karą su krikščionimis be ginklų. Jie taip ir pasielgė, ir daugelis žuvo, paskleidę aplinkiniams kraštams žinią apie tokią silpną gentį, kurią vėliau nukariavo kaimynai⁴⁴. Matome pavyzdį, kai žynė priima svarbų karinį sprendimą, kurio fanatiškai klauso genties kariai. Moterys žynės būdingos archajinėms religijoms, ypač svarbus vaidmuo joms tekdavo nekrokulte. Henrikas Latvis mini epizodą, pabrėždamas

„Žmonės, netikėtai atsідūrę itin varganoje padėtyje, pratę patys nusižudyti.“ Petras Dusburgietis vaizdžiai nusako prūsų moterų padėtį (Ibid., p. 89): „Dėl to žmonų laiko nelyginant tarnaitę [*sicut ancillam*]: ji su savo vyru nesėda prie vieno stalo, o tam tikromis dienomis plauna kojas namiškiams ir svečiams“, nors, kaip pažymi kronikos komentatoriai, tokiai Petro Dusburgiečio traktuotei prieštarauja faktai, parodantys aukštą moters padėtį bei svarbų jos vaidmenį senovės baltų šeimos gyvenime ir ūkyje. Tai netgi atsispindi ir paprotinėje teisėje: už moters užmušimą ar sužeidimą baudžiama dvigubai didesnėmis bandomis negu už vyro (212 komentaras).

⁴² VYGANDAS Marburgietis. Op. cit., p. 84: „Pasakoja, kad tenai viena senė stabmeldė šimtą jų kirviu nukirtusi, o paskui pati sau atėmusi gyvybę.“ Kasparas Schützas „Prūsijos istorijoje“ nurodo (Ibid., p. 220): „Vygandas taip pat rašo, jog čia buvusi viena sena stabmeldė, kuri su kirviu nukirtusi galvas 100 vyrų; jie savo noru priėmę mirtį iš jos [rankų]. Pagaliau, priešams įsiveržus, tuo pačiu kirviu perskėlusi galvą sau.“

⁴³ Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. 1: Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos. Sud. Norbertas VĖLIUS. Vilnius, 1996, p. 457.

⁴⁴ PETRAS Dusburgietis. Op. cit., p. 86: „Pagausėjo galindų, kurie, daugindamiesi kaip grybai po lietaus, taip nepaprastai sustiprėjo ir taip perpildė savo žemę, kad ji nebegalėjo jų išmaitinti. Kaip tas faraonas, kuris, norėdamas sunaikinti Izraelio tautą, tarė priėmėjoms: „Jei gims berniukas, nužudykite jį, jeigu mergaitė, – palikite gyvą“, taip ir jie nutarė, kad gimusios mergaitės būtų nužudomos, o berniukai paliekami karui. Susivokę šia nutartimi vargu ką laimėsia, nes motinos, išvydusios gimusių mergaičių grožį, slapčiomis jas augino, vieningai nutarė nupjaustyti visoms savo žmonoms krūtis, kad neturėtų kuo maitinti kūdikių. Pasipiktinusios šitokiu išniekinimu ir šitokiu šlykščiu elgesiu moterys kreipėsi į vieną viešpatę [*ad dominam*], kurią jie, paisydami senųjų papročių, laikė šventąja bei žyne ir pagal kurios nurodymus buvo tvarkomi šios žemės gyventojų reikalai, prašydamos žemės galingesniuosis, ir jiems pasakė: „Jūsų dievai nori, kad be ginklų, be kalavijų ir kitų gynimosi priemonių kariautumėte su krikščionimis.“ Šitai išgirdę, jie bematant jos paklausė, ir tie, kurie galėjo pakelti ginklą, visi it vienas, smagiai nusiteikę, įsibrovė į kaimynų krikščionių žemes. Be kitų nuostolių, kurių ten pridarė, išsivarė su savimi grobį – nesuskaitomą daugybę žmonių ir gyvulių. Kai traukėsi atgal, kai kuriems belaisviams pavyko slapta pasprukti; šie, grįžę pas tikinčiuosius, papasakojo, kad netikėlių kariuomenė neturinti nei ginklų, nei nieko kita, su kuo galėtų gintis, ir pradėjo nuoširdžiai juos įkalbinėti drąsiai leisti iš paskos ir pulti. Šių žodžių padrąsinti krikščionys dideliais būriais leidėsi iš paskos, užpuolė netikėlius ir išžudė visus, nė nebandžiusius priešintis; sūduviai ir kitos kaimyninės gentys, šitai sužinojusios, įsibrovė į minėtąją Galindos žemę ir išsivarė į amžiną vergovę moteris, vaikus bei kitus likusius. Šitai toji žemė po šiai dienai paliko nusiaubta.“

pagonių moterų ryžtą, netekus savo vyrų, kai 1205 m. po vyrų žūties pasikorė penkiasdešimt moterų⁴⁵, kurios taip pasielgė galbūt bijodamos būsimo vargo⁴⁶. Mistifikuotą atvejį regime 1343 m., kai Ordinas apgulė Izborsko pilį (Pskovo žemė). Šaltinyje teigiama, kad kažkokia drąsi moteris laikė prieš save išskleidusi krauju apšlakstytus marškinius. Nei ietis, nei strėlė negalėjo šios moters sužeisti. Tuo metu ji laikė rankoje kaulą ir siūlus, kuriais kerėjo⁴⁷.

Kelis informacinio karo atvejus turime iš XIV a. pirmosios pusės, 1345 m., kai metų pradžioje kryžiuočiai surengė didelį žygį į Lietuvą. Į pagalbą buvo atvykę kaip niekada daug aukštų svečių su savo kariuomenėmis – Čekijos karalius Jonas Liuksemburgietis su savo sūnumi Moravijos markgrafu Karoliu (būsimuoju imperatoriumi Karoliu IV), Vengrijos karalius Liudvikas ir daug diduomenės iš Prancūzijos bei Vokietijos. Žygio metu buvo užpultos Veliuonos ir Pieštės pilys. Tuo metu įvyko įdomus epizodas, nes, kaip pasakoja Vygandas Marburgietis, „Ir iškilo klausimas, ar žygiuoti toliau į [Lietuvos] žemę. Mat viena klastinga stabmeldė pranešė magistrui, kad lietuvių karalius telkęs didelę daugybę kariuomenės, su kuria norįs nusiaubti Sembos žemę. Todėl [Prūsijos] magistras ir kiti pagal kilmingiausių [svečių] patarimą grįžta saugoti savo krašto.“⁴⁸ Šis pranešimas Ordino vadovybei tapo pragaištingas, nes Algirdas, tapęs Lietuvos valdovu, 1345 m. pradžioje sužlugdė visus kryžiuočių užmojus, kai buvo paskleista aukščiau minėta dezinformacija neva lietuviai ketina pulti Karaliaučių. Ordino sutelktos pajėgos buvo nukreiptos į Sembą, ir galiausiai gausūs svečiai, nesulaukę lietuvių, išsiskirstė. Algirdas tuo tarpu užpuolė Livoniją, nusiaubė kraštą iki pat Siguldos ir sunaikino Duobelės bei Jelgavos pilsis⁴⁹. Šis atvejis rodo tiesioginį moters dalyvavimą dezinformuojant priešą kariuomenę, tačiau šiuo požiūriu tai nėra unikalus atvejis. Panašų įvykį, kai buvo dezinformuojami politiniai oponentai, regime 1324 m., kai Gedimino žmonos tarnaitė perdavė pranciškonui žinią, kad Gediminas sielojosi dėl nepriimto krikšto. Taip neoficialiais kanalais buvo perduota informacija, kad Gediminas gailis ir kad dėl visko kalčiausi kryžiuočiai, kurie kursto žemaičius maištui⁵⁰.

Visi šie pavyzdžiai atskleidžia iš tikrųjų sudėtingą moters padėtį viduramžių Baltų visuomenėje. Moteris dažnai atsidurdavo grobio kartu su gyvuliais padėtyje ir

⁴⁵ *Heinrici Chronicon Livoniae...*, p. 28; *Mindaugo knyga...*, p. 96: „Vienas kunigas, vardu Johannes, kuris tada buvo Lietuvoje nelaisvėje, pasakojo, kad viename kaime po vyrų žūties pasikorė penkiasdešimt moterų. Su-prantama, jos tikėjosi veikiai gyveniančios su jais kitame gyvenime.“

⁴⁶ NIKŽENTAITIS, A. *Nuo Daumanto iki Gedimino...*, p. 27.

⁴⁷ VYGANDAS Marburgietis. Op. cit., p. 90.

⁴⁸ *Ibid.*, p. 93.

⁴⁹ *Ibid.*, p. 93–94.

⁵⁰ *Chartularium Lithuaniae res gestas magni ducis Gedeminne illustrans / Gedimino laišakai*. Tekstus, vertimus bei komentarus parengė S. C. ROWELL. Vilnius, 2003, p. 189: „Be to, girdėjome iš kažkurio mažojo brolio, kad viena moteris iš karalienės namiškių jam atskleidė, jog karalius tada kiekvieną naktį, kiek ten buvome, mums išėjus iš susitikimo įžengdavo į savo miegamąjį, pakvietęs kartu giminaitę Erudoną, ir verkė graudžiausiai ir, padaręs pertrauką, vėl pradėjo verkti, ir kiekvieną naktį tai darė tris kartus, ir pagal tai, ką ta moteriškė galėjo spręsti, taip padarė dėl to, kad reikia atsitraukti nuo pradėto žingsnio.“

svetimame ūkyje privalėjo dirbti, teikti ekonominę naudą. Baltų vergijos institutas seniai žinomas ir neturėtų stebinti. Šia prasme Ordinas nesielgė kažkaip neįprastai. Išvedęs žmones, kolonizavo Prūsiją. Visgi klausimas, susijęs su moters padėtimi kare, yra labai dviprasmiškas, nors ir matome įvairiais bibliniais motyvais – dažnai sunkiai atskiriamais – persunktus kronikininkų tekstus, epizodiškai vaizduojančius silpnas, bet reikiamą akimirką vyriškus bruožus įgavusias moteris. Kitais atvejais galime įžvelgti realius drąsa paremtus moterų veiksmų epizodus, kai susiklosčiusios aplinkybės vertė jas stoti tai į gynybą, tai priimti valingus, drąsius epizodinius sprendimus. Reikia sutikti su tyrėjų pozicija, kad tokioje karingoje visuomenėje moteris galėjo ir privalėjo turėti tokių bruožų. Vis dėlto konstatuotume, kad moters vaidmuo kare buvo šalutinis, antraeilis, atspindėjęs moters padėtį kaip aukos, karo grobio.

XIX a., romantizmo laikotarpiu, baltiškoje praeityje greta didvyrių imta ieškoti ir karinių „didmoterių“. Puikiausias to pavyzdys – legendinė Gražina, apdainuota Adomo Mickevičiaus poemoje. Gražina, apsitaisiusi savo vyro šarvais, išjojo su kariuomene į mūšį, bet žuvo, mirtinai sužeista kryžiuočių⁵¹. Gražina greta realių istorinių figūrų, tokių kaip Žana d'Ark, buvo viena iš Emilijos Pliaterytės įkvėpėjų⁵². Taip gana netikėtai baltiškosios moters kovotojos vaizdinys, nors ir būdamas literatūrine fikcija, tapo moraline atspara visai kitos epochos Lietuvos kovotojai.

Išvados

Pirma, archeologinių tyrimų duomenys apie karo, smurtinių veiksmų poveikį moterims, moterų dalyvavimą karyboje yra labai fragmentiški. Seniausių smurto prieš moteris pėdsakų atsekama jau akmens amžiaus kapų tyrimų metu, bet lieka neaišku, ar šiuos smurto pėdsakus galime sieti su ginkluotais konfliktais. Kokių nors užuominų apie bronzos ir ankstyvojo geležies amžių kovų poveikį konkrečiai moterims archeologinių tyrimų duomenys neteikia. Nuo senojo geležies amžiaus baltų pasaulyje išplitęs paprotys moterims nešiotis peilius išliko iki pat viduramžių. Aukštaitiško Plinkaigalio kapinyne vidurinio geležies amžiaus kapuose yra aptikta aiškių klajoklių hunų įsiveržimo ir moterų bei jų šeimų smurtinės mirties pėdsakų.

Antra, vėlyvajame geležies amžiuje Lietuvos teritorijoje ginklų ir kitų „vyriškų“ įkapių rasta žiemgalių genties moterų kapuose Pavirvytės-Gudų kapinyne, kovos peilis – kuršiškame Palangos kapinyne. Taip pat peilių, laikomų koviniais, aptikta latgalių moterų kapuose. Visgi šiuos kapus interpretuoti kaip karių palaidojimus stinga argumentų dėl kapų įkapių kompleksų turinio specifikos. Pavirvytės-Gudų kapinyne

⁵¹ MICKEVIČIUS, Adomas. *Gražina*. Vilnius, 2006.

⁵² VITKUNAS, Manvidas. Emiliia Pliater v istoricheskoj pamiaty litovtsev. *Vēsture: avoti un cilvēki = History: Sources and People*, 2018, vol. XXI, s. 405–417.

kape įdėta ne visa ietis, o tik ietigalis. Peilis yra vienintelis universalus įrankis ir ginklas, būdingas ir vyrų, ir moterų kapams, todėl užtikrintai išskirti karių moterų kapų negalime. Ginklų galėjo būti ir kitų baltų genčių moterų kapuose, bet identifikuoti tai dažniausiai nėra galimybių, nes daugelis genčių laikėsi kremacijos papročio, o degintiniame kape aptikus ginklą, kapas *a priori* laikomas vyrišku.

Trečia, nei archeologinių tyrimų duomenys, nei rašytiniai šaltiniai bent jau kol kas neleidžia atsekti nors kiek aiškesnių moterų karių buvimo baltų visuomenėje, bet tokios galimybės negalima atmesti, nes tuo pat metu vikingų visuomenėje neabejotinai būta karių moterų. Rytų Baltijos regiono rašytiniuose šaltiniuose, kalbančiuose apie karinių vienuolių ordinų kovas su vietiniais gyventojais, nerasime daug individualių drąsios moters savybių ar veiksmų aprašymų, dažniau regime epizodinius atvejus, kuriuose moteris tampa velnio ar dievo įrankiu, ir šis veiksmas trumpalaikis, išaugantis iš jos bėjėgystės (naratyvo prasme ir, ko gero, realių padėtį vertinant atsargiai).

Ketvirta, trumpi pavyzdžiai rašytiniuose šaltiniuose rodo, kad moteris dažniausiai būdavo karo grobis, ir esminių sprendimų konflikto metu priimti negalėjo. Kronikininkai išryškindavo jų drąsą tik kritiniu momentu, kai reikėjo kovoti už savo gyvybę, tačiau tai susiję su religine potekste. Visgi menki paminėjimai apie vidinius baltų genčių santykius leidžia kalbėti apie moters žynės įtaką bendruomenei, kai žynei paklūsta vyrai, tačiau tai itin fragmentiškos žinios, neleidžiančios daryti platesnių apibendrinimų.

Straipsnyje naudoti publikuoti šaltiniai

- ADAMUS Bremensis. *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*. Editio altera. Hannoverae, 1876.
- Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. 1: *Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos*. Sud. Norbertas VĖLIUS. Vilnius, 1996.
- Chartularium Lithuaniae res gestas magni ducis Gedeminne illustrans / Gedimino laiškai*. Tekstus, vertimus bei komentarus parengė S. C. ROWELL. Vilnius, 2003.
- Heinrici Chronicon Livoniae* (Scriptores rerum Germanicarum, 31). Ed. Leonid ARBUSOW, Albertus BAUER. Editio altera. Hannoverae, 1955.
- HERMANNUS de Wartberge. *Chronicon Livoniae*. In *Scriptores rerum prussicarum*. Bd. 2. Hrsg. von Theodor HIRSCH, Max TÖPPEN, Ernst STREHLKE. Leipzig, 1863, S. 9–178.
- MICKEVIČIUS, Adomas. *Gražina*. Vilnius, 2006.
- Mindaugo knyga: istorijos šaltiniai apie Lietuvos karalių*. Ats. red. Artūras DUBONIS. Vilnius, 2005.
- PETRAS Dusburgietis. *Prūsijos žemės kronika*. Parengė Romas BATŪRA. Vilnius, 1985.
- PETRUS de Dusburg. *Chronicon terrae Prussiae*. In *Scriptores rerum prussicarum*. Bd. 2. Hrsg. von Theodor HIRSCH, Max TÖPPEN, Ernst STREHLKE. Leipzig, 1861, S. 3–269.
- PETRUS de Dusburgk. *Chronica Terrae Prussiae* (Monumenta Poloniae historica. Nova series. Pomniki dziejowe Polski, ser. II, 13). Wyd. Jarosław WENTA, Sławomir WYSZOMIRSKI. Kraków, 2007.
- PIOTR z Dusburga. *Kronika Ziemi Pruskiej*. Oprac. Jarosław WENTA, Sławomir WYSZOMIRSKI. Toruń, 2011.
- Saga o Volsungakh*. Pervod, predislovie i primechaniia Boris IARKHO. Moskva, Leningrad, 1934.
- SAKSON Grammatik. *Deianiia Danov*. T. 1. Red. Igor' NASTENKO. Moskva, 2017.
- VYGANDAS Marburgietis. *Naujoji Prūsijos kronika*. Red. Kęstutis GUDMANTAS. Vilnius, 1999.

Straipsnyje naudoti ankstesni tyrimai

- ALIŠAUSKAS, Vytautas. Kulto tradicija lokaliajoje religinėje bendrijoje; Birutės atvejais. *Bažnyčios istorijos studijos*, 2012, t. 5, p. 9–24.
- BARANAUSKIENĖ, Inga. Lietuvos didžioji kunigaikštienė Birutė: legendos ir faktai. *Kultūros barai*, 2013, nr. 4, p. 61–70, 95; nr. 5, p. 82–92, 95.
- BARANAUSKIENE, Inga. Onos Vytautienės kilmė ir giminė. *Kultūros barai*, 2012, nr. 2, p. 64–74.
- BARONAS, Darius. Julijona – Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo žmona ir jo vaikų motina. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2019/2. Vilnius, 2019, p. 5–39.
- BARONAS, Darius; MAČIULIS, Dangiras. *Pilėnai ir Margiris: istorija ir legenda*. Vilnius, 2010.
- BUTRIMAS, Adomas. *Donkalnio ir Spigino mezolito-neolito kapinynai: seniausi laidojimo paminklai Lietuvoje*. Vilnius, 2012.
- FIALCO, Elena. Vooruzhennyye zhenshchiny rannego zheleznogo veka v Severnom Prichernomor'e: sotsial'nyi aspekt. *Tyragetia, serie nouă*, 2012, vol. VI [XXI], nr. 1, s. 27–44.
- GARDEŁA, Leszek. 'Warrior-women' in Viking age Scandinavia? A preliminary archaeological study. *Analecta archaeologica ressoviensia*, 2013, vol. 8: *Funerary archaeology*, pp. 273–314.
- JANKAUSKAS, Rimantas. Lietuvos priešistorės ir proistorės gyventojų antropologijos duomenys. In *Lietuva iki Mindaugo*. Sud. Eugenijus JOVAIŠA, Adomas BUTRIMAS. Vilnius, 2003, p. 143–152.
- JURGINIS, Juozas. Lietuvių šeima XIII–XIV amžiais. *Iš lietuvių kultūros istorijos*, 1958, t. 1, p. 248–259.
- KALJUNDI, Linda. *Waiting for the Barbarians: the imagery, dynamics and functions of the Other in Northern German missionary chronicles, 11th–early 13th centuries*. Master's Thesis. Tartu, 2005.
- KAZAKEVIČIUS, Vytautas. *Geležies amžiaus baltų genčių ginkluotė*. Habilitacinio darbo santrauka. Vilnius, 1998.
- KAZAKEVIČIUS, Vytautas. *Plinkaigalio kapinynas* (Lietuvos archeologija, t. 10). Vilnius, 1993.
- LUKSHAITE, Inge. Ob obyčae dvojnogo vykupa za zhenshchinu po litovskomu pravu. *Sovetskaia etnografiia*, 1968, t. 2, s. 114–120.
- MAŽEIKA, Rasa. "Nowhere was the Fragility of their Sex Apparent": Women Warriors in the Baltic Crusade Chronicles. In *From Clermont to Jerusalem: The Crusades and Crusader Societies 1095–1500*. Ed. Alan V. MURRAY. Turnhout, 1998, pp. 229–248.
- NIELSEN, Torben Kjersgaard. Provisional History in the Chronicles of the Baltic Crusades. In *The Uses of the Bible in Crusader Sources*. Ed. by Elizabeth LAPINA, Nicholas MORTON. Leiden, 2017, pp. 361–402.
- NIKŽENTAITIS, Alvydas. Belaisviai Lietuvoje ir Vokiečių ordino valstybėje (1283–1409 m.). In *Lietuvos valstybė XII–XVIII a.* Red. Zigmantas KIAUPA. Vilnius, 1997, p. 507–526.
- NIKŽENTAITIS, Alvydas. *Nuo Daumanto iki Gedimino: ikirikščioniškos Lietuvos visuomenės bruožai* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, t. 5). Klaipėda, 1996.
- PRICE, Neil; HEDENSTIERNA-JONSON, Charlotte; ZACHRISSON, Torun; KJELLSTRÖM, Anna; STORÅ, Jan; KRZEWIŃSKA, Maja; GÜNTHER, Torsten; SOBRADO, Verónica; JAKOBSSON, Mattias; GÖTHERSTRÖM, Anders. Viking warrior women? Reassessing Birka chamber grave Bj.581. *Antiquity*, 2019, vol. 93, no. 367, pp. 181–198.
- STIKĀNE, Vija. Sievietės karos ir militaros konfliktos Livonijā no 13. gadsimta līdz 17. gadsimta sākumam. *Latvijas Universitātes Žurnāls. Vēsture*, 2020, nr. 9/10, 13.–39. lp.
- STYLEGAR, Frans-Arne. The Kaupang Cemeteries Revisited. In *Kaupang in Skiringssal* (Kaupang Excavation Project Publication Series, vol. 1; Norske Oldfunn, XXII). Ed. by Dagfinn SKRE. Oslo, 2007, pp. 65–126.
- ŠATAVIČIUS, Egidijus. Akmens amžiaus karyba Lietuvoje. *Karo archyvas*, 2004, t. XIX, p. 6–29.
- VAŠKEVIČIŪTĖ, Ilona. Ginklai žiemgalių moterų kapuose. *Žiemgala*, 2006, nr. 2, p. 12–17.
- VAŠKEVIČIŪTĖ, Ilona; CHOLODINSKIENĖ, Adelė. *Pavirvytės kapinynas (X–XIII amžiai)*. Vilnius, 2008.
- VITKUNAS, Manvidas. Emiliia Pliater v istoricheskoj pamiatl litovtsev. *Vēsture: avoti un cilvēki = History: Sources and People*, 2018, vol. XXI, s. 405–417.

- VITKŪNAS, Manvydas. Baltų karybos vėlyvajame geležies amžiuje (IX a. – XIII a. pr.) bruožai. *Karo archyvas*, 2013, t. XXVIII, p. 8–51.
- VITKŪNAS, Manvydas. Baltų karybos viduriniame geležies amžiuje (V–VIII a.) bruožai. *Karo archyvas*, 2012, t. XXVII, p. 6–47.
- VITKŪNAS, Manvydas. Raitelių atributai iš XIV a. pabaigos – XVI a. pradžios Jurgionių kapinyno. *Lituanistica*, 2020, t. 66, nr. 4 (122), p. 263–282.
- VOLKAITĖ-KULIKAUSKIENĖ, Regina. Ginklai. In *Lietuvių materialinė kultūra IX–XIII a.* T. 2. Red. Regina VOLKAITĖ-KULIKAUSKIENĖ. Vilnius, 1982, p. 6–48.
- WITKOWSKI, Rafal. Aldona, żona Kazimierza Lokietkowica, królowa jakiej nie było. In *Scriptura custos memoriae: Prace historyczne*. Red. Danuta ZYDOREK. Poznań, 2001, s. 597–599, 605–607.

Ričardas Dediala and Manvydas Vitkūnas

Summary

Involvement in warfare and individual fates resulting from military conflicts may be tracked archaeologically, based on the presence of weaponry among grave goods, and on human remains and parts of them found in areas of military conflicts, and the traces of injuries they bear. In current Lithuanian territory, the Stone Age burial site near Donkalnis (Telšiai district) had two Mesolithic and Neolithic female burials with remains bearing traces of traumatic injuries. On the basis of these examples, we can talk of the oldest cases of violence against women dating from the Stone Age, although it is not clear whether they were related to armed conflict or not.

As for the Balts (east Baltic tribes), we know that during the Bronze Age and the Early Iron Age (circa 1800 BC to the beginning of our era), the custom of cremation was prevalent in their habitat. Therefore, identifying the sex of cremated individuals by anthropological methods succeeds only in exceptional cases. During the Old Iron Age (the first to the fourth century AD), the Balts changed back from cremation to inhumation, but no explicit traces of military injuries have been discovered on female remains from that period; the traumas identified seem to be more of a domestic type. Nor there was any weaponry found in female burials from the Old Iron Age in the Baltic habitat.

The beginning of the Middle Iron Age in the area inhabited by the east Baltic tribes (the fifth to the eighth/ninth centuries AD) coincided with global changes in Europe and the Great Migration period. Part of Lithuanian territory was affected by the invasion of the Huns in the fifth century AD. Burial 162 in the Plinkaigalis burial ground (Kėdainiai district, Lithuania) was found to contain the remains of a man over 55 years old, a 25 to

30-year-old woman, and two children, eight to nine, and 3.5 to four years old. The skulls of both adults were crushed; moreover, the left femur of the female bore a trihedral arrowhead stuck by the head. Weaponry is abundant in Middle Iron Age burials of the Balts, but not in female ones. The only tool fit for self-defence and a weapon of sorts was a knife.

The trends of the Late Iron Age (the ninth/tenth to the 13th century AD) continued to be very similar: apart from knives, no real weapons were found in female burials from that period. However, some exceptions occurred. They have been spotted in the habitat of the Žemgalian (Semigallian) tribe. Contrary to other east Baltic tribes, the Žemgalians and many Selonians and Latgalians did not change to cremation in the Middle and Late Iron Age, and so identifying male and female burials is easier in this area. Burial 6 in the Pavirvytė-Gudai burial ground (Mažeikiai district, Lithuania), dating from the 11th century, contained the remains of a 50-year-old female. As well as other items, the abundant array of burial goods included a spearhead (weaponry) and a drinking horn (indicating the high social status of the deceased).

Why have so few female burials with weapons been identified? First of all, since the custom of cremation prevailed, the sex of the deceased has been identified not based on the remains, but rather on the burial items. If a burial contained weaponry, and there were no explicitly female items, it was a priori identified as male. Therefore, it is highly likely that other east Baltic tribes also buried some of their females with weapons; it is just that these burials are very hard to identify. During the Middle Ages, the Balts had the custom of putting knives into both male and female burials. This custom persisted even after Christianisation, and continued up until the 16th century. During the excavations of Jurgionys ancient cemetery (Trakai district, Lithuania), dating from the second half of the 14th to the early 16th century, two burials (male and female) were found to contain horse teeth placed under the buttocks or between the legs. These were probably symbols of riding.

Historical sources mentioning women in the context of military conflicts that involved east Baltic tribes provide next to no information on their broader role. Women were mostly mentioned as spoils of war, and given no voice of their own. Only a few rare examples featured women showing an initiative or influencing the outcome of military encounters. Written sources about the east Baltic recounting fights between the monastic military orders and local people provide no descriptions of personified female bravery, or cases of heroic actions. On the contrary, a fighting woman was seen as a tool of the devil or the gods, and her action was perceived as transient and resulting from general fragility. Researchers have noticed that chroniclers used to mention sex only for the sake of embellishing their texts, and episodes in which women appeared as militant and virile had strong religious connotations, implying that everyone had to stand strong in the face of a fight. Stories about encounters with the Balts in which women were portrayed as capable of standing up for themselves mostly served as moral glosses aimed at mocking Baltic men. Such is the story of the Battle of Woplauken (1311), in which the chronicler prepares the reader for the fiasco of the pagans by an episode in which captured women attack the Lithuanians at the decisive moment. In other episodes, women are portrayed as tools of the gods, used to strike the infidels. Biblical motifs are present in many cases; the image of the Blessed Virgin Mary, who became the goddess of war for the Teutonic Order, is also emphasised, although her role is focused more on helping rather than fight-

ing. Nevertheless, sources provide some examples of the heroic actions of Baltic women, too: a disputable case during the siege of Pilėnai (1336), when some old women helped a hundred men to commit assisted suicide by cutting them down with an axe; a story told by Peter of Dusburg about a Galindian priestess who had tremendous influence, and was even capable of sending her tribesmen to war unarmed; and an episode told by Henry of Latvia (in around 1204 or 1205), when 50 women hanged themselves in order to follow their fallen husbands to the afterlife. We see the considerable influence of female priestesses in east Baltic societies, but the involvement of women in direct military action looks negligible; chroniclers tend to use the image of a fighting female to mock the weakness of east Baltic men. Nevertheless, the episode in 1345 when a Lithuanian woman intentionally misinformed the Teutonic Order's army about the military plans of the Lithuanians is unique, and demonstrates female involvement in creating a diversion for the enemy in order to secure a more favourable situation for their own troops.